

სალიტერატურულ და სამეცნიერო ნახატებიანი გაზეთი. გამოსცემს ქობია დღეს.

№ 14

მარტი 26 1895 წ.

№ 14

შენადრის: როგორ უნდა შევკრიბოთ ზეპირ გადმონაცემი? ავასია.— სება-და-სება ამბები.— საუფრადღებო ამბები.— საქველ-მოქმედო საქმე.— ქუთაისის წიგნ ბის განმარტებითი ამხანაგობა და მისი მოქმედება ახალგაზდა ქართველის.— ო. ივანე კოსტაძის ანუ პეტრე-მანუჩარ-მანუჩარის გ. წყნეთისა.— მასაზრკის ოთხმოცი წლის დღეობა მაზრეველთა.— დ. ლეონტიძის (ჟღერეველი-სენაგის) აქრა. გ. ელისა— აგვალა და მესამე დანის მწერლები ს. ჯიბლაძისა.— სკიპონ სელი ბარბოკისა.

„ჯეჯილი“ მარტის ნომერი დაიბეჭდა და დათურგდა ხელის მომწერლებს.

როგორ უნდა შევკრიბოთ ზეპირ გადმონაცემები?

შ

ოგრივითი მკითხვებიან: როგორ უნდა შევკრიბოთ ზეპირ გადმონაცემები? და, აი, ჩემი პასუხი: ჩვენ ძველებს არც ერთი უმნიშვნელო და ცხოვრებაში გამოუსადეგარი ჩვეულება არა ჰქონიათ — ასე გაშინჯეთ, რომ სათამაშოებიც კი შესანიშნავი იყვნენ თავის პედაგოგიური მნიშვნელობით. მაგალითად: „ანზე ვისი ყმა ხარ?“, „აჩიტო“, „ბერი ჩამოსტა“ და სხვანი. ამ „ბერი ჩამოსტას“ კელომბაზე შედგენილი იყვნენ ბატონიშვილის „კალმასობა“. ჩვენც სწორეთ ამ გვარსავე გზას უნდა დავადგეთ და სიტყვიერი სათამაშოები გავხორციელოთ. — არჩეულ პირებს, რადგანაც შრომისათვის სასყიდელი ექნებათ ვაჩენილი, უნდა დაუ-

ვალოსთ. რომ სება საქმეს აღარას მიდიონ და სწორეთ ბერი ჩამოსტასავეთ* გაიარონ თავისი მაზრა, ანუ ხეობა სოფლით-სოფლათ. ავიწერონ: რა გვარის კაცები ცხოვრობენ ამა-და-ამ სოფელში და ან რა თქმულობაა დარჩენილი მათში იმათ ძველებზე? დავისახელონ, რა და რა ფრინველები, ანუ მხეცები შერბენ იქ? რა და რა მცენარე-ბალახები იზდებიან და რა თვისებისა არიან ზოგიერთი მათგანი? რომელი მათგანი გამოადგება საღებავათ, საწამლავათ, სამკურნალოთ და სხვანი? ჩამდენი ნაწარვეი ციხე-კოშკ-დარბაზებ-ტაძრებია და რა არის მათზე თქმულობა? რა და რა მდინარე ჩამოდიან! ტბები თუ აქვს? წყაროები? ლეღები და სხვანი? შევკრიბოთ აქვე ზეპირ-გადმონაცემებიც ყოველ გვარი: ზღაპრები, შაირები, ლექსები, ანდაზები, ზებე და სხვანი. აგრეთვე ყოველი სიტყვა, რომელიც ეუცხოვოსთ, ისიც ჩაწერონ და მისი მნიშვნელობა გამოჰკითხონ ხალხს. შემეკრებელმა რასაკერაველი, უნდა უმეტესად მათ ჩაწეროს, როგორც გაიგონოს, ე. ი. ფონოგრაფიულათ. დავსწეროს ხალხმ სოფლის ქირში და ღებინში, რომ მათი ხასიათი და ზნე შესწავლოს და ავიწეროს.

ერთ სოფელს რომ მორჩება, მერე მეორეში გადადის და ამ გეგარათ მოიაროს ერთი-მეორეზე მისი მზრა, ან ხეობა... ეს ძალიან ადვილი საქმეა და ამას არც ძალიან ბევრი ღრო მოუწდება. ამ საქმეს მხოლოდ გულ-დადება უნდა და მკერო-დენი ბევრითობა, რომ თავის საკუთარი ფანტაზია არ წამატოს შემკრებელში. ამ ოციოც-ათი წლის წინეთ მე თვითონ დედოფალი სოფლი-სოფლათ და იმდენი ჩამ სამნიშენლო და შესანიშნავი ენახე და გაგიგანე, რომ სწორეთ გასაკერეგლია. ბევრი მათგანი ერთი შეხედულობით უმნიშვნელო და სულელური ჩამ ჰგონია კაცს; მაგრამ ბოლოს რომ დაუკვირდება, მიხედება, თუ რა გონიერული არიან ისინი. ავიღოთ მაგალითად: სვანეთში მოსახლეები კოშკებში ღვან და თითო სახლში ხშირათ მთელი გეარეულობა არის მოთავსებული. ასე რომ თუმცა ერთი კაცის ჩამოშავლნი არიან, მაგრამ მათში თითქმის ნათესაობაც აღარ არის. ერთი დედ მამის შვილი ერთმანეთში მშებათ იწოდებიან და სხვებთან კი ძმანებათ. აი, საიდან წარმოდგარა მრავლობით რიცხვის კიდევ განმეორებული მრავლობითი რიცხვი!.. რასაკვირველია, რომ ამ ძმებსა და ძმანებს ასე რწამსთ ერთმანეთში ნათესაობა, რომ მისი გატება მომაკდინებელ ცოდვათ მოაჩინათ.—ეს მე მიკვირდა, ერთმა უბრალო შეხმებემა ყოველიფერი ამიხსნა: ერთ სერზე რომ გადავდიოდი, ჩემმა მხლებელმა სვანმა მოხება ქუდი და თქვა: ღმერთო შეუწდო!.. და მიათათა ერთ პატარა ჩაგარნილო ადგილს, ტახტის მსგავს.—რომ გამოეყთხე, აი, რა მიამბო: ეს სერი ჰყოფს საბატარო და თავისუფალ სვანეთს. აქედან ორივე კარგათ მოიჩანს. ერთ დილას ამოსულიყო საბატაროდან გოგო, გადაეხედა და ეთქვა: „რა კარგი ჩამ არის ეს თავისუფალი სვანეთი!.. იმ დროსვე მეორე მხრიდან ეფი გადმოსულიყო. გადაეხედა და ეთქვა: რა კარგი ჩამ ყოფილა საბატარო სვანეთიო, ორივეს გრძობა მორეოდა. მერე დაენახათ ერთმა-

ნეთი გრძობა-მორეულებე. შეყვარებოდათ, ცოლ-ქმრობის პირი დადეთ და შემცდარიყვენ, მაგრამ მაშინვე დედა-მეფა გასკდომოდათ და შიგ ჩაგარდნილიყვენ,—აი, ბატარო, ხომ ხედათ ტახტით რომ მოიჩანს და ზედაც დიდი სასაფლავია?.. თორემ ნუ ბძანებთ, ერთი მათგანი ტყვეთ ყოფილიყო წამოყვანილი, მმა ყოფილიყო ამ გოგოსი და კი არაინი იყოლაო... ასე სვანი ვერ ჰუფლის გვერდს ამ ადგილს, რომ შენდობა არ გამოითხოვოს იმ შემცდარებისათვის.—ამ გვარი ჩამ თვით ხალხის გულიდან ამონალები დიდი ძალა და კანონია იმადე ხალხისათვის—აფხაზეთში ერთს ნამოსახლზე ვინც გაივლის, დიდი და პატარა ყველა ფიჩხს დააგდებს და, როდესაც შეგროვდება, მერე წაუყიდებენ ცეცხლს და დაწენ ხოლმე. ეს ჩვეულება ჯერაც კიდევ არ გადავარდნილა. ამბობენ, აქ ერთი მოსახლე იყო, რომელმაც ზამთარში გაყინული მეზავარი შინ არ შეუშვა და სტუმრობის გატებისათვის ასე უნდა იყოს ხოლმე შეჩვენებული, რომ საიქიოს ცეცხლი არ გამოედიოსო.—ამ გვარი რამეებთ თავისთავთ საუფლისხმო არიან და ახსნა აღარ ექირებებთ.—საკვირველი არ არის, რომ ჩვენში ყველგან ამით რწმუნებასაც გონიერული საფუძეელი აქვს და არა ასე ტუტუტური, როგორც ზოგიერთ ხალხში.—ესეები ყველა რომ შეიკრიბება, მაშინ შეეცყობთ ჩვენი ქვეყნის ფასს და ჩვენ ფასაც გაიცნობთ. კიდევ, ვიმეორებ, დიდი და პატარა, შეძლებისდაგვარათ ყველა ეოდებულობა, რომ ამ საქმეს მიეშელოს..

აჟი

P. S. ერთი შესანიშნავი ხელ-ნაწერი შევიძინე.—ჩვენში მრავალგვარი თქმულობა დიდ-მეფე სოლომონზე... მაგრამ სულ ნაწყვეტ-ნაწყვეტათ. ახლა კი ხელში ჩავეიარა დამსწრის დიური, სადაც ყოველი თავ გადასავალი ამ მეფის შევნიერათ არის აწერილი. ამ ხელ-ნაწერს დიდი ისტორიული მნიშვნელობაც აქვს და მალეც გამოვა ჯერ „კვალში“ და მერე ცალკე წიგნათ. აჟ.

სხვა-და-სხვა ამბები

ს

უთმაბათს მარტის 23 ქართ. იაფ-ფასიან სამკითხველოების სასარგებლოთ იყო გამართული სკენის მოყვარულთაგან სალიტერატურო დრამატული საღამო, რომელმაც კარგათ ჩაიარა. ჩინებულით დაუტრა ნ. ი. მესხიეის ქალმა,

გრძნობიერათ წაიკითხა აკაკის ლექსები გ. დიასამიძემ, დახელოვნებულათ ითამაშეს მარჯარიებმა კნ. ს. ციციშვილის ასულმა და ბატონმა ბალტაზარმა. მაჟორებელნი ცოტანი დაესწრენ და ეს უნდა დებაზალოთ ქართველების ჩვეულებრივ გულ გრილობას საქველ-მოქმედო საქმისათვის.

გამოვიდა ლექსები კნ. ნინო ორბელიანისა კ. თაყაიშვილისა გამოცემა. წიგნი ლამაზი გამოცემაა შეგნეირი ცინკოგრაფიული სურათითურთ ავტორისა. ფასი ათი შაური.

* *

ჩემი მივიღეთ ახალი პოემა ცახელისა „კეალ-ში“ დასატამბათ, სახელათ „მთვარის ხალხები“ (ლენგნა).

* *

საყურადღებო ამბები

ფიფისის საერთაერთო სასოფლო მეურნეობის კრედიტის საზოგადოება ამით აცხადებს, რომ 25-ს ამ მდგომარე მარტიდან მიიღებს არზებს მთვან, ეინც მოისურვებს კრედიტი იქონიოს ხსენებულ საკრედიტო დაწესებულებისაგან და წვერათ ჩაეწეროს. წვერათ შესაძლოა ჩაეწერონ და კრედიტი იქონიონ ყველამ, წოდებისა და სქესის განურჩევლათ, სოფელის და ქალაქისა. რა გვარით და რა სახით უნდა ჩაწერილ იქმნას არზა, ამისათვის საჭიროა მიმართონ თვით გამგეობას, რომელიც დროებით მოთავსებულია თფილისის სათავადაზნაურო ბანკის ქარვასლაში და ყველა საჭირო ცნობებს იქ შეიტყუებენ.

თხოვნები მსურველთ შემდეგი ფორმით უნდა დაწერონ.

ტფილისის საერთაერთო სასოფლო მეურნეობის კრედიტის საზოგადოების გამგეობის მიმართ

(წოდება, სახელი, მამის სახელი და გვარი! რომელ მზრდიან.)

თხოვნა

უმორჩილესათ გთხოვთ, მიშუამდგომლოთ, რათა მიღებულ ვიქმნე, საზოგადოების წვერათ. შემომაქვს რა (აღნიშნულ უნდა იქმნეს ფულის რაოდენობა).

საქველ-მოქმედო საქმე

„კეალის“ რედაქციას. ამ წერილთან ორ თუმანს (20 მ.) გახსლეთ და გთხოვთ ეს ფული ზებირ-გადმოცემების შეკრებას მოახმაროთ. იმედია,

ქარისის რკინის გზის კეთებას კიდევ შეუდგება. ზედამხედველობა მიუღწევით კავკასიის რკინის გზის უფროსის პუშჩნიკოვისათვის.

* *

მთავრობას გადაუწყვეტია, რომ ქიათურაში დრო-გამოშვებით დაიწმინდოს კრებები ქვა-გუნდის მწარმოებელთა. ამ კრებებში უნდა მიიღონ მონაწილეობა კავკასიის სამთო გამგეობის ინჟინერებმა და რკინის გზის წარმომადგენლებმა.

დენობა). ამასთანავე პატივი მაქვს გაუწყობთ შემდეგი ცნობები:

1) მაქვს უძრავი მამული (სად იმყოფება, რა მამულია, დაახლოებით რამდენი ლირს, დაიცრავებულია თუ არა და ან რა ფასში?)

2) ჩემი ხელობა (მიწის შემუშავება თუ რამე (სხვა ხელობა)).

3) ევაქობა 18—წლიდან (რა საქონლით?) წელიწადში დაახლოებით ა) () მანეთის საქონელსა ეყიდულობ ბ) და ეყრი () მანეთისას.

4) ეასრულებ თანამდებობას. და 5) ესარგებლობ კრედიტით (რომელ საკრედიტო დაწესებულებაში და ან რა ზომით)

ხელის მოწერა

საქოგერგელი ადგილი

ჩემი ქვემოთ ხელისმომწერელნი ეამოწმებთ, რომ ამა თხოვნას ნამდვილათ აწერს ხელის მომწერლები:

* *

სოფელ ხრეითში. ამ წლის მარტის ხუთსა რიცხვსა, ერთს გლევს გვარათ გიგო შეყილაძის მიწის ხენის დროს უბოგნია ერთი ბეჭედი ბოლოსი ქიქის მსგავსი და ორი ძიმი; ბეჭედი გადაუცია აზ: მეთოდე გვარგის ძის ჯგავრისათვის, ძიმიები კი თვითონ შეუნახავს. ბეჭდის ერთ გვერდზე აწერია თათრულათ და მეორე გვერდზე ქართულათ. შუაზე კიდევ თათრულათ. აი, იმ ბეჭდის ზეწარწერა: „ქ. ალექსანდრე, მონა ლეთისა, ძე მეფის ბაგატისა“.

ამ საქმის განხორციელებაც მალე გველირება და მამა-პაპისაგან მიღებული განძი სამუდამოთ არ დაგვეკარგება.

მისევეში შოფი ქარვასლა ახალგაზღვრება

უკუ

„კაილის“ რედაქციამ კიდევ მიიღო ბათუმიდან ზებარ-სიტყვაობის დასაარსებელ საერო ფონდისთვის ლაერენტი ანტონისძე ბერძნისშვილის მიერ მოგროვილი 13 მან. შემომწირველთა სია: 2 მ. — ივ. კუკულაყმა, თითო მანეთი: ნ. ჯიბლაძემ, მ. პარმა-

კისიძემ, ე. ბოლქვაძემ, ნ. სიხარულისმ, ფე. სეზო-ლაძემ, კალ. გოგოლაძემ, ლ. სიხარულიძემ, ილ. გვეენაძემ, ალ. სალაიაძემ, სოფიო კერმელისამ, ლავ. ბერძნისშვილმა. აღრიხდელ ფულიანა ერთთ შედეგმა 315 მ. და 50 კაპ.

ქუთაისის წიგნების გამომცემის ამხანაგობა და მი-სი მოქმედება

წორეთი ორი წელიწადი, რაც არ მომხდარა ქუთ. ქართულ წიგნების გამომცემელ ამხანაგო-ბის გზებზე. სიმართლე მოგახსენიოთ, ეგულის გეგმავრად ამხანაგობის მადანი ხნის სიღრმის მიღი. შიშიც გეგმავრად, არ განუტევეს სული ამხანაგობის წილის შინაგანად; მაგრამ ამხანაგობა რომ ცოცხალი იყო, რომ გულად ფეხად ამის სიფრცხლის ძარღვი, ჩნდა იმით, რომ დრო გამოშვებით გამოაქვეყნდა თვალს, ამო-ისხვეწდა და გამოუშვებდა რომელსავე ზაწყას წიგნის და შედეგად... გულად ჩამოქნარებდა მადანით და ჩაიფურეუ-მაღლებდა მორთების შეუდრო. მორეკვი მთელი ქვეყნი-თეობით.

დაიხ, ვიუყვით ამ შიშში მისი ჭირისთეფიანი ეს ორი წელიწადი, როცა უფროც ძილ-შემდგომისადაც ამხანაგობის მმართველობამ მიიღო ქუთ. კრებაზე, რომელიც მოსდა წარსულ 25 თებერვალს. არ ვიცე, შეუტეობლო-ბა იყო, თუ ურთუი წვიმა მიეცე, მაგრამ სამწესროთ კრებაზე მეტათ ცოტანი დაესწრეს: 161 წევრში მხო-ლოთ 30! ვინც ვიუყვით, იმათც სხისინაულოთ დაჯერბა მისვლა. მთელი ორი წელიწადი კრება არ მომხდარა. ამხანაგობის მმართველობას იმდენი საქმე ქონებია, რომ ორი წლის განმავლობაში ანგარიშიც კი ვერ შეუდგენი-ათ! მთელი 1894 წლის განმავლობაში ანგარიში შეუდ-გენულია, რის გამო ჩვენს სხდომას არავითარი მნიშ-ვნელობა არ ჰქონდა და გადავდევით ორი თვით. ორი წლის მოუხვეწარი ლოდინი, წვიმაში დაღუშვა და... მეტი არაფერი. ეს გავსდა ვიდრეოთ გულუბრუნელო წევრებს! ამგვარი მოქმედება ვის არ მოუცულებს გულს, ვის არ დაჯერბავს ხალხს! ახს შედეგ სრულიც უსა-ბუთობა ის საუკეურო, რით არ შემოგაქვით ერთიანთ ზეადრი საწევრო ფულით. დალოცვილებს ფული კი უნდათ და იმს კი არ გაითხულობენ, ასრულებენ ისინი თუ არა თავიანთი მოვალეობის. წესდების ძალით სამ თვეში ერთჯელ უნდა მომდეს კრება, რაზადც ფულეი უოკელთების ბელობით შედისთ. ახლა კიდეც რომ გესუ-რდეს ფულის შეტანა, ან წევრთ ჩარიცხვა, არ იცე, ვის და სად მიმართო; ერთი ჯალთა დგას და მეორე

ბალთა; არც კანტორა აჭეთ და არც მეორე რამე გა-ნყოფილება, ურმოდისობაც საქმის რიგისა მსეფლო-ბა და ჯგუშმარტი ფუნქცია შეუძლებელია. ბევრი ვიცე მგავლითი, როცა სურდათ ფულის შეტანა, ან წევრთ ჩარიცხვა ან ვერ მოახერხეს, რადგან არ იცოდენ, ვის-თან და სად მიმართოთ. ფულის შემოუტენლობის მი-ზეზი აგრეთვე ამხანაგობის მეტათ მამუნი მოქმედებაა, რის გამო გული გვაქვს გატეხილი და სრულეობით არ გვესალესება გავსხნათ ჩვენი გამადარი მისუსტებული ქისა და კიდევ უფრო დაეძაწულოთ. ახა, ბატონებო! გამოი-ჩინეთ სიფისზლე, იმოქმედეთ მხნეთ, გააკეთეთ და და-განახეთ საქმე და მაშინ ნახეთ ჩვენი, ე. ი. წევრები მიუკეულებით თუ არა თქვენს ნაყოფიერ მოქმედებას და შეიძლება თუ არა შემოვარტათ ნივთიერი და ზნეო-ბრივი წველით, თორემ ძილში და ცხატზე კოტრია-ლში ქართულს სამ ქვეყანაზე გვერდებ: — თუ ჯერდეს ინება და გუჭიც მიღარი გვერდებ, რადა! გადავრად-ჯდმოვრადი მუთაქმეზე და ისვრებო!..

სამი წლის განმავლობაში გამოსცეს მხოლოთ... ეს თქმეს კი შერცხვიება.. მხოლოთ ცნება ზაწყას წი-გნები... უფრებოთ ორი მათგანი გ. წერეთლის თხზუ-ლება საქმით მოხდილია. დაიხ, სამ წელიწადში ცნება წიგნები, წელიწადში მხოლოთ სამი. როგორ? არ გამბა თუ? მაშ მეტი რაღათ უნდა ხალხს საკითხავათ! ახა, სადა აქვს იმდენი დრო?! დაიხ, ასე შენაერთ და ფი-ზიკით მოქმედის ის ამხანაგობა, რომელსაც ჰყავს 161 წევრი და თითქმის 3000-დე მანეთი ფული და რომ-ლის წევრები და ფულეობი ერთი სამთ იმატება, რომ რამე ნიშნისწავლი გამოეჩინა და შესფერი ნაყოფი მოეტანა.

მაგრამ ვიუყვით ღიბობიერი; გადავხედოთ საქმეს მეორე მხრით. მართლაც რ უფლება გვაქვს, რომ გვი-ცხავთ ასე სასტიკათ მმართველობას! ვაძლეოთ მას რსმე? იღებენ მისი წევრები ჩვენგან რამე სასყიდელს თავიანთ მოქმედებაში? არა. მაშ რას ვერჩით იმ ბატონისებით საესე ღიბობიერებს, რომელთაც მოუძღვის ამ ფრიალ სა-კეთილო საქმისათვის უანგარო ამაგი, უანგარო შრომა? მართლაც ისინი იდეწიან უანგაროთ; მართლაც ისიც, რომ ისინი არ არიან ნივთიერით უზრუნველყოფილი, რომ ამ საქმეს შეწირონ მთელი დრო. ეგულა მათგან

აწუხებს და შეტრის თავიანთი გუჭ-მურელი, აწუხებს ცოლ-შვილი, აწუხებს მტერ-მოკერე. ეველა მათგანი ჩართულს ცნობერების ბრძოლაში ანსუებით ზურის მია-საზოგადო. დანს, ეველა ეს მართალია, მაგრამ ნუ და-ოიწუხებს ეს პატერნული ზინი, რომ საზოგადო ინ-ტერესი ყელზე მღელ დგას კერძო ზინად სარგებლო-ბაზე. თუ მართლაც ანთ თავიანთი საქმის იმდენს დროს აბთოვენ, რომ ან შეუძლიათ საზოგადოების დასარება, რატომ თავიდანვე არ თქვენ ამ დალოცვილუ-ბა, მაშინ საღის არ დაკატანდით და არ ავირჩევდით, თუ არა და წინეთ თუ გამოუვლდობით დაქმნით, შეძლეო სომ იცნეს საქმით, რატომ არ მოახდინეს დროზე გრებს და რატომ არ აიცილეს თავიდან ეს მი-შე ტვირთი? ჩვენს მაღლობს ვერტუფლით და მკათი მ-ტერ სრეს ავირჩევდით, ან დაკვირვებულად გრეს. მა-შინ საშუაებითი ორთი და სამთ წინ იქნებოდა. ასევე მაღლობის მეტი, ან, რა გეტქმის! მაგრამ არა, მაღლო-ბის შინაბითარ შეკვიდილს არ შეუკრთოთ გარეზლო-მით საეველურის იმწარე. რადგან პატრების წელო-ბით საშუა შეუფერისებულს და წელიწადში სამი წინა-კი გამოადის.

დროა, ადგილურეთ მეტი სიმინით და ეს დრო ეს ენერგია, მოკავსმართ საზოგადო საქმეს. ტანკულ-ურს! დანს, ჩვენც ჩავდენდით ამ საკითხლო მოქმე-დებს, როგორც ასერსებენ სომეხნი, ჰოლორელნი, ჩე-ხნი და სხვა ჩვენს ბუდში მყოფთა ერთი ცნობიერი წარ-მომადგენელნი, რომ ჩვენც გვერდებს მათსავით ფხიზე-ლი, შეკრებულნი სუფი, რომ ჩვენ გულშემატკმე პტუბის მათსავით წრფელი სამშობლოსადმი სიყვარული... სა-გულდლოთ ჩვენ მხოლოთ სიტყვით გვწამს ეს წმინდა-ნება, სიტყვით ვართ დეკლარირი, გვიჯვარს დაფნის ათვი გვირგვინი, გვიჯვარს უზრ-ნოვითლო სიტყვებამ წასარესი და საქმით... საქმით კი ვართ მხოლოთ მდონელო მტელი და წაღ-ღურ... იქნება შეინაზნის ამსაწარობის მ.ართელობამ: რა საჭიროა წიგნების ერთი შეორეზე დასტამება, რომ რაც გამოვედით, ისინიც კი არ ითვებოთ: მართალია ეს ასეა, მაგრამ ჩვენა რა ბრ-ლოა? ჩვენ რა გქნათ, თუ თქვენ უნდა და გრნობა გ-ტებს ბაუზსავეთ გასაყიდი წიგნები? ჩვენა რა ბრადია, რომ თქვენ წიგნების გასაყიდი ორგანიზაციის არ გქონდეთ? ან საღისის რა ბრადია, თუ მის გერ წვდით, როგორც რიცაი წიგნებს, არ იცის, სად ითვდის ისინი, არ შეუ-ძლით მისთანა საზოგ ათფისთან წიგნებს, რომელიც შე-ეფერებოდნ საღისის სუფიერ მ თხოვნილუბას, ავით-რებდნ მის გონებას და ზნეობას, იყვენ იმის სუფის საზოგ მისარდელი და შეეფერებოდნ იმის მტელე ჭიბას.

რამდენით დაუგვირდია ჩვენს ამსანაგობის მმართვე-ლობის პრეტერას, მიველა იმ დროს დასკვნამდე, რომ თუ გვსურს მოიტანოს ჩვენმა ქუთ, წიგნების გამოცე-

მელ ამსანაგობამ შესაფერი ნაყოფი, თუ გავდის მიგნო საღის ტეშმირტი სარგებლობა და მასთან ჩვენი საქმერ კარბო წაიუყვნით, უსათუთ უნდა ვიქონიოთ კანტო-რს და წიგნის გასაყიდი მალაზა, უსათუთ უნდა გვე-კდეს საქმით განვითარებული და მეტო პატრიოსანი გარე (აღმინსტრატორი), რომელიც იქნება ამსანაგო-ბის შესანაზმის მმართველი მატერიალური მხრით; ჩვენ აუცილებლათ გვეჭიბის მისთანა გაცი, რომელიც იქნება ნამდვილი მომქმედი ორგანო, რომელსაც უბრებს გან-ტორს და წიგნის მალაზა, რომელიც გაავრცელებს წიგ-ნებს საქართველოს სხვა-და-სხვა კუთხეებში; გვქნა გაცი იასრ დაბა-სოფლებში და ქალაქებში, მანდალოს თავის ნანგობებს და სანდო გაცებს წიგნებს გასაყიდათ და და-უთმობს მათ რამდენსავე პრეტერს მოგებოდან, პარდა-პირ მოთხოვს მათ ანგარიშს, დაიჭირებს ბიჭებს, რა-მელიც დეკობაზე და პარტობაზე გაუდიან წიგნებს, იშოვის სახლ წერებს, მამოტანებს ფულებს მათგ, ეისაც არ აქვს შეტანილი, საღისთან დასალოგოთი გა-ინგნოს უკეთ მის სურვილს და მოთხოვნილუბას. შეიტ-ყობს, თუ რა გვარი წიგნები უფრო გვირგვან მის, რა-გვარ საზრდოს უფრო ელტვის მისი სული, შეგრებს კიდევ საღისის გონების ნაწარმობებს: შიბებს, ლექსებს, ლტენიებს და სხვ., ან მანდალოს მათ შეგრებას თავის ნანგობებს და სხ., და სხ. ერთი სიტყვით მისთანა გა-ცი აუცილებელი საჭიროა ჩვენთვის; მაგრამ რადგან ამისთანა გაცს უსასყიდლოთ გერ ვიშოვით, ამიტომ სა-ჭიროა დაგვიშნოთ მის შესაფერი ვაზგირი, რომ მთე-ლი თავისი დრო დაძიროს ჩვენს საქმეს.

ამაზე შეიძლება შეინიზნოს ზოგბა: სად გვაქვს ამ-დენი ფული, რა ჯამაგირები ვაძლიოთ, რაღაც 3,000 მანეთი გვაქვს, ამით რას ვიზამთ? მაღლობს დქრის, ოთხი წლის პრეტერკამ დაკარწმუნა, თუ როგორ წა-ივებს საქმე ურამაგირო გაცებმა. ჩვენ ნუ დავიმუშეობთ 500-600 მანეთს წელიწადში იმ გაცისათვის, რომელიც გულდსმით და ერთგულთ მოყვადებს ჩვენ საქმეს, რომ-ელიც მოგვიმტრებს წერებს და გადდივს ერთი ორთი და სამთ ჩვენს თანხას, რომელიც გაავრცელებს საღისე წიგნებს, ეცდება გაუიღოს ათურ მეტი წიგნები, ვინეშ დღეს ითვება, რთაც მოგვეტმე მეტი სარგებლობა და სამი მაწაწინტელა წიგნების მაგიერ გვექნება საშუალება გამოცემა წელიწადში ათი და თუთმეტი წიგნი; ამით ჩვენს ამსანაგობის მოქმედებას დატრეობს ნამდვილი სი-ფხიზელი და ტეშმირტი ნაყოფიერება.

ჭილა...

თ. ივანე კონსტანტინესძე ბაერატონ-მუსრანბა-
ტონი.

*)

ენიკმა დემუროვმა დათვალეორა ის აღკ-
ლები ჩემ და თ. ი. მუხრანბატონის მე-
რ არეული აღებული ჭალის მთაში, სადა ნე-
თის წყაროები გამოქვეყნდა მიწიდან, გაშინ-
ჯა თედელეთის, ღესევის და ახანოს წყლების ხეო-
ბაში, ყოველგან, სიმრგვლით ოცო ეერსის მანძილზე,
ნათი ჩნდა, რომელიც გამოქონდა პაწია წყაროებს.
ტეხნიკი დემუროვი აღტაცებაში მოვიდა; ამისთანა
ნიშნები არც ბაქოშიაო. იმან დაიჭრაოა მიწის
მთხრელეობათ ორი სპარსელი და გაჭრეს მიწა ხუთ
საყენ სიღრმეზე. მეექვსე საყენზე ამოხეთქა ნათის
გზმა და ამოვიდა ნათი ისეთი სისწრაფით, რომ
მუშებმა ძლიერ ამოასწრეს. მაშინვე შეუდგენ ხის
ფიცრებით ამოშენებას, დათაღეს დიდი ხის საწნა-
ლები და მიუღდეს ქას. ნათის იღებდნ თხისგუდებით
და ასხამდნ საწნახელში. იმავე წაშს დაეშაროა ოც-
და ოთხი ცხენი თათისი ტიკებიანა და გომის საღ-
გურზე ვაგზაზენ ერთბაშით ოცდა ოთხი საპანე, ანუ
ორასი ფუთი მწვანე გამოუხდელი ნადი. იე. მუხ-
რან-ბატონი აღტაცებაში მოვიდა, როცა მიიღო ჩემ-
მა გავაზენილი ნათი ჭალის მთასა. იმან მაშინვე
გამართივანა მადატოვის კუნძულზე თფილისში ნე-
თის საწყობი. თფილისის ეკერები ყიდულობდნ
მისგან იმდროს მწვანე გამოუხდელ ნათის ფუთს
ოთხ-აბაზ უზალთუნათ.

ეს მოხდა 1882 წელს აპრილის თვეში. მაშინ ბა-
ქოს რკინის გზა ჯერ გათავებული არ იყო და ბა-
ქოანად ნათის აქლემებით ეწოდებოდნ თბილისში.
იმ დროს ფუთი წმინდა კეროსინი ღირდა 3-4 მა-
ნეთი, ხოლო გამოუხდელი ნათი ექვსი აბაზიან
მანეთ-ნახევრადის. ამის გამო ჭალის ნათის დიდი
გასავალი ჰქონდა. თ. ი. მუხრან-ბატონი მეტად გა-
ხარებული იყო და, როცა ენახედი, სულ ოხუნჯო-
ბაში და ხარხარში ატარებდა დროს. — აბა, გიორგი,
ჩვენ ესხა დიდი ნათის ზაგოდები უნდა გავმართოთ
ჭალის მთაშიო, ბაქოს წარმოება უნდა მოესპათო!
ტეხნოლოგმა გულიშმაბაროვმა რიგიანათ გაშინჯა
თედელეთის ნათი და დასტამბა გაზეთ „კავკასი“
დაწერილებითი სტატია ჭალის მთის ნათის მნიშ-
ნელობაზე. იმან დიდი მომავალი აღუთქვა ამ ნათეს,
მხოლოდ გამოაცხადა, რომ ახლავ ბურლით მუშა-

ობა დაიწყო და ნათი მიღებით უნდა გაიყუ-
ნონ ყვირილის რკინის გზის სადგურამდო. ამასთა-
ნავე თფილისის ქიმიკოსმა სტრუვემ, რომელსაც,
თ. ი. მუხრან-ბატონმა გაუგზავნა ჭალის მთის ნე-
თის მინუშები, დასტამბა „კავკასი“ გაზეთში ამ
ნათის ანალიზი, რომლიდანაც ცხდათ აღმოჩნდა,
რომ ჭალის მთის ნათი ბევრად უმჯობესია ბაქოს
ნათზე კეროსინისა და ბენზინის სიმდიდრითო.

ერთი წლის განმავლობაში ჩვენ ევზიდებოდით
ნათის ჭალიდან გომის სადგურამდის, გადმოიტანეთ
ათაზ-ხუთასი ფუთი, თეთი ჩვენ გვიჯდებოდა ჭალის
ნათი თფილისში გადმოსატან ხარჯიანა ათი შაური
მამსალაზე ფუთზე ეივებდით ორ აბაზს.

ასეთმა მოგებაზე მეტად გავგახალისა მეც და
თ. ი. მუხრან-ბატონიც. ჩვენ ეცდილობდით მხო-
ლოთ იმას, რომ რაც შეიძლებოდა, ბევრი ნათი
გადმოგვეტანა თფილისში და ერთ გარემოებას სრუ-
ლებით აღარ მივაქციეთ ყურადღება.

დადგა 1883 წელი. ავგისტოში ბაქოს რკინის
გზა გათვდა და ბუნგვე მთავრობისაგან აიღო ნება
ბაქოდან კეროსინის ზიდვისა, სანამდის ბაქოს რკი-
ნის გზა ოფიციალურად გაიხსნებოდა. ავგისტოს
თვეში უეცრად გადმოზიდეს აუარება კეროსინი
ბაქოდან. ფუთი დაწმენილი ნათისა თფილისში
გახდა ექვს აბაზათ, ხოლო დაწმენილი ნათი
ფუთი ერთ აბაზათ. ჭალის მთის ნათის ვინდა მო-
კიდებდა ხელს. მე მოვასხენე თ. ი. მუხრან-ბატონს
აბა, ბატონო, ახლა არის საჭირო კაპიტალი, ჭალის
ნათი მიღებით გამოეიყვანათ ყვირილაში და ბა-
ქოს ნათის კონკურენცია გავუშაროთ-მეთქი.

— მეჩე რამდენი ფული უნდა მაგასო? — დაწყო-
რა ოხუნჯურად თვალები ივანემ და ისე მკითხა.

— ჩემის ზრით ნახევარი მილიონი-მეთქი.

ეჭუ, გაცილებით შემომახა ივანემ-აბა საღ გი-
შოვნო მაგდენი ფული?

— ბატონო, სამახანხო პირობაში ხომ ვიწე-
რიათ, რომ უკეთეს რაიმე მანუფლობა ზელსაყრ-
ლი გამოჩნდებოდა ჭალის მთაში, თქვენ მისი საწა-
რმოებელი საჭირო კაპიტალი უნდა გეშოვნათ-
მეთქი?

— აი, ჩემო კარგო, ჩემი ბანკი ჩენი თავად-
აზნაურობის წყალობით ღამის დაიხუროს. ეისაც
ფული მივეცი სესხათ, უკან აღარავინ და-
მიბრუნა. ისინი მარტო ამას იახიან: ავიღე და არ
მიგეტკო. ფულის მაგივრად ას-ოციათასი მანეთის
„ლიტები“ მიყვია; ჭათურის მარგანეცშიაც სამო-
ცი ათასი მანეთი ჩავბნეი და იქიდანაც არა შემომ-
დისრა. ჩემი ღვინოები?.. აბა, ამ ღვეის პირს რა

გაძღვს... თქვი და, საიდან უნდა გიშოვო ფული? — შემომამხა და გაღიხარება. ის ოხუნჯობდა, მაგრამ მე კი შევატყევე, რომ ეს ოხუნჯობა ქალისმთის ნათესის წარმოშობის სიკვდილი იყო.

ასეთმა გულაზადიმა ლაპარაკმა მე ძალიან დამაფიქრა.

— მაშე ეს ცხრასი თუმანი და მეტი როგორ უნდა დავკარგოთ-მეთქი, — რაც ქალის მთის იჯარებში და ხარჯებში ჩააბნეთ-მეთქი.

— რა ექნათ? ზოგში მოვიგებთ, ზოგშიაც უნდა წავაგოთ, ასეა ალბე-მიცემობის საქმე. ჩემი ლეინის წარმოებას ხომ ევრ შევწირავ ქალის მთას და სხვა ღონე მე არა მაქვსრა.

ასეთმა პასუხმა ცხვირი ჩამომამშვებინა; მაგრამ ერთი რამ შორეული სხივი კიდევ ნათობდა ჩვენი საქმის საკეთილდღეობით. ტეხნოლოც ვულოშამბარო-ეის სტატუტზე ძალიან შთაბეჭდილება მოეხდინა კავკასიის რკინის გზის პატრონზე ბუნგეზე.

იმას დაგზარდებინა გულიშამშაროვი, გამოეცოხა მისთვის ქალის მთის ნათესის შესახებ დაწერილებით და მეორე ღღეს ბუნგედან მომივიდა კაცი, გიბარე-ბსო. იმას „კასპიის-ჩერნომორის ნათესის საზოგადო-ება“ ჰქონდა მაშინ დაარსებული და ძალიან შიშო-ბდა, მართლაც ახლმა გამოჩენილმა ნათესა არ მე-ნოსო.

მე რომ მივედი, იმან ცნობისმოყვარეობით გამომოკიხა ყველაფერი და მითხრა: მე დიდი სიამოვნებით ავიღებდი თქვენს ქალის მთის ნათესის საწარმოებში, მაგრამ ეიცო, რომ ევრ შევწირავ-ბით, რადგან თქვენ თ. მუხრან ბატონი ამხანაგათ გყოლიათ და ის მძიმე კაცია, იმასთან საქმის და-ქერა არ მოხერხდება.

— თ. ივ. მუხრან-ბატონი ძალიან კარგი მო-სარიგებელი კაცია, ოღონდ თქვენ თქვენი პირო-ბები მიზანეთ და მუხრან-ბატონს მე დავათანხმებ-სემაქი.

იმან აიღო ქაღალდი და დაწერა შეავთ პირო-ბები, რომლის უმთავრესი მუხლი ასეთი იყო: ის გვაძლევდა შეიდას-ორმოც-და ათ-თუმანს წელიწად-ში; ამას გარდა ყოველ წელს უნდა ოთხი ბურთავა გაემართა სამოცი საფენი სიღრმე და, უყუთო სა-კმაო ნათესი ამოიწდებოდა, ფუთში თითო კაპეიკი უნდა ეცლია; ყიდულობდა არა ნაკლებ ერთი მი-ლიონი ფუთისა წელიწადში. პირობა დაიწერა ორი წლის ვადით და თუ საქმეო ნათესი გამოჩნდებოდა, მაშინ უნდა შეეცეკრა ხანგრძლივი კანტახტა.

— აი, ჩემი პირობაა! სამი ღრის ვადას გაძლევ-თა — მთხრან მან — თუ თ. მუხრან-ბატონი მოა-წერს ხელს ამასთან პირობაზე, საჩქალოთ წავი-დეთ ქალის მთაში და მე მაშინვე დავიწყებ მუშა-

ობასო. მე ეს მისი ხელნაწერი ჩავიდევნე ჯიბეში და მივედი ივანესთან.

— ბატონო, კაპიტალისტიც ვიზოვნე. ოღონდ თქვენ ხელი მოაწერეთ მის პირობაზე-მეთქი. ამ დროს თ. ივანესთან იყო მისი ძმა მიხეილ მუხრან-ბატონი, რომელიც აგრეთვე ჩვენი ამხანაგი იყო. იქვე დაესწრა მისი ვეკილო პოლიუმეცესიცი. მიზაი-ლმა რომ წაიკითხა ბუნგეს შეავთ დაწერილი პი-რობა, ყმაწვილსავეი მეზტა და დაიძახა: *вотъ, молодъ, Гегорі! привелъ жъ оны намъ на цѣли ушитаго рубра!* — თქვენ ხომ იცით, ძმაო — მიუბრუნდა ის ალტაცებულათ ივანეს, რომ ეს თეთონ ბუნგეს ხე-ლით არის ნაწერი! იცით, რა ამბავია?.. ჩვენ არ უნ-და ავტარდეთ. რაკი ამას ფუთზე კაპეიკი დაუწე-რია, ხუთ კაპეიკაც მოგვეცემს. ეიცაჭოთ, ჯერ ნუ დავეთანხმებთ.

პოლუმეცესიმ ეშმაკურათ გაიღმა უღეაშებში და უთხრა: ჰჯობია რასაც გაძლევენ, ხელი მოკი-დით. რას ჰკარგავთ? დაბანდით თქვენთვის და იღეთ ფული.

ივანემაც აგრეთვე უბასუხა თავის ძმას მიზაილს: ჩემო ძამიო, ზედიზედელს ქათამს დღეინ-დელი კვირაცი გვევრჩოს.

— არა, არ შეიძლება. ხუთ კაპეიკ ნაკლებ ფუთს ევრ მიეცემთ.

მე ეუბასუბე, რომ ბუნგემ დამაბარა, თუ ამ პირობაზე არ დათანხმდენ, მე სხვა პირობით არ მინ-დაო.

ივანე გამხიარულდა ჩვეულებრივით და თვალთ მიქნია თავის ძმაზე, რა გზა აქვს, რომ არ დათან-ხმდესო.

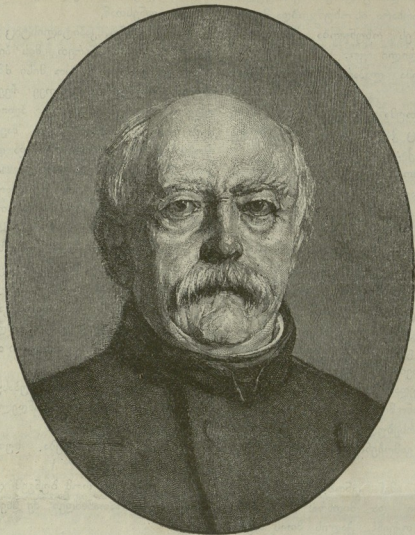
— არა, არ შეიძლება, აი, თარიოვი გეგვეწე-ბა ხუთ კაპეიკათო — ჯიუტობით წამოიძახა მიზა-ილმა.

მე დავლონდი. ეიცოდი, რომ აქედან ხეირი არა გამოვიღოდა რა.

— გიორგი, რას დალონდი? სამი დღე ხომ წინ გეცემეს. ყოველიფერი კარგათ წავა. აბა, ახლა სა-დილს შევეცეტითო, მიგებატიცა სუფრაზე ივანემ.

გავიდა მესამე დღეც. მე დანიშნულ დროს შე-ვედი ივანესთან. იქ დამხვდა მისი ძმა მიხეილიც. როგორც დამინახა, მზიარულათ გამომიწვდინა ხელი და ზედ დამატა: გიორგი, შენ მოხერხებული კაცი ხარ, მაგრამ ეაჭრობის საქმეში გამოუცდელი ხა-როსო. ეაჭრობაში პირველი საქმე აუჩქარებლობა არისო — დამარიკა მისი გუნებით. ნუ დავეთანხმებით ჯერ-ჯერობით და ფასს მოგვიმატებსო. რა გზა აქ?.. იმას ქალის მთის ნათესი კანკურენცია ყელზე ადგათო. თ. ივანემ აღარა თქვა რა.

მე წამოვედი თავჩაკიდებული. მეოთხე დღეს

ბ ი ს მ ა ჯ გ ი.

მიგედი ბუნგესთან, რომელმაც შესვლის უშუალო კანონით, მომადხა: გახდენ თუ არა თანახმა?

— თ. ივანე თანახმაა, მაგრამ მისი ძმა მიხაილი ჯიუტობს-მეთქი.

— ჰო, ხომ გითხარიო—მიპასუხა — რომ მაგათთან საქმე არ დაიჭირებოდა. ეგ სულ თ. ივანეს ბრალიო, თორემ მიხაილს როგორ ეერ დაითანხმებოდა. მაშ აწ მეც უარს ეამბოზ ჩემს პირობაზეო. ეს ამბავი მოგუტანე თ. ივანეს, მიხაილიც მასთან იყო იმ დროს. იმან წარბი შეიხარა და თქვა.

— ჩასა იქ? აბა, ამისთანა ჯიუტებთან, მიუთითა თავის ძმაზე, რა უნდა გააკეთოს კაცმა? მე მაგ საქმეში აღარ გავერევი, შენ იცი და მიხაილმა, დავა, ახლა მაგან გაუკეთოს ბუნგეს კონკურენცია წარმოსთქვა წყენით ივანემ.

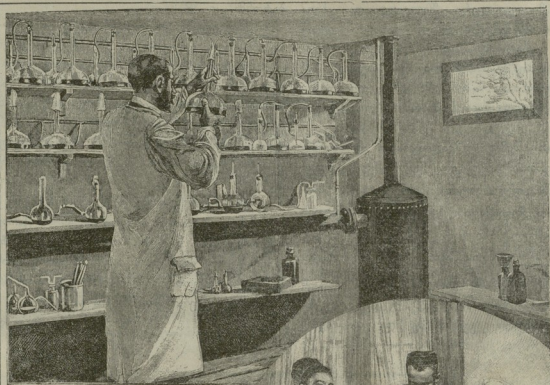
— მე ახლა გავგზავნი პლიუმჩენსკის თაიროვან მოსარიგებლათ... წამოიძახა, დაატანა ქუთს ხელი და ამ ორმოცდა თხუთმეტის წლის კაცმა ისე მოკუტხებოდა, როგორც თხუთმეტი წლის ახალ-გაზდამ.

ის იყო და ის. იმან თაიროვი ვეღარ მოიყვანა, ბუნგეც დაგვიყარა და ამით ჩაგვეფუშა ქალის მთის ნეთის წარმოების საქმე.

თუმცა ბუნგემ უარი თქვა პირობაზე, მაგრამ ქალის მთის ნეთი თურმე მაინც არ აძლევდა მოსვენებას. 1884 წელს იმან დაიბარა თავის სამთო ინჟინერი სოკოლინსკი და მითხრა, აი, წაიყვანეთ სოკოლინსკი, გამოიძიოს მაგან და, თუ მართლა ხელსაყრელი იქნება ქალის მთის ნეთი, მაშინ თქვენ ცაქმე შეგეყვებითო. თურმე იმას სხვა რამ ედგა გულში და მე რა ვიცოდი: იმან გააზრახა სოკოლინსკი, დაათვალიერე ქალის მთის ნეთი და დაქალღეო.

სოკოლინსკი წამოვიდა, ნახა თედელეთის წყაროები და უცებ გამოტრიალდა ამ სიტყვით: მე ყველაფერი შევიტყუეო.

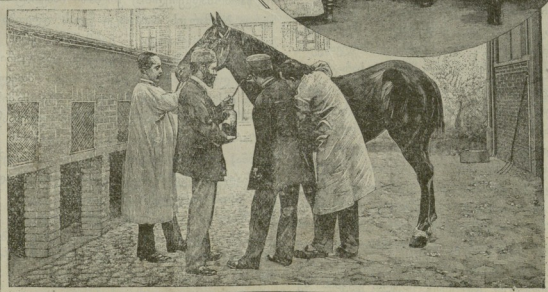
— როგორ-მეთქი — შევეცივით განცვიფრებით — განა ეგრე ადელი მესატყუებია მიწის გულში რამდენი ნეთია-მეთქი.? მოიტანეთ ბურაყა, ჩააღრმავეთ ერთი ოცი საყენი მაინც და მაშინ დაინახეთ-მეთქი.

დოქტორი მარტენი და
მისი კაბინეთი, სადაც ის
ამზადებს ასაჯრელ წრ-
ბოლს.

პროფესორი ბერიჩი
კრეფს ასაჯრელ წრ-
ბოლს ცხენის ძარღვი-
დან.

დოქტორი მარტენი უცრას ღებუ-
რებს ვაწილ ბეჭს.

— თქვენ გგონიათ, გარეგანი ნიშნებით კი არ შეიტყობაო? მე ყველაფერი შევიტყვე და ახლა თვლისში ძალიან-მეჩქარებაო. არ გასულა ერთი თვე, რომ ამ ვაგბატონმა „ქაპაისი“ გაზეთში დასტამა: „ქალის მთაში რის ნათი, რა ნათია? იქ ნათი ვის გამოგონიაო. მაშინ ინყენერ სოკოლინისკის დიდი ხმა ჰქონდა ნათის მწარმოებელ კაპიტალისტებში.

ბუნგემ ამას შემდეგ მშვიდობიანათ ამოისუნთქა. იმან ერთი სრულით ორი კურდღელი მოკლა. საშიში კანკურენტის მოჩვენება თავიდან მოიშორა და ერთ წელიწადს შემდეგ თავის ნათის წარმოება როტშილდს მიყიდა.

ამ სახით ქალის მთის ნათის საქმე მიყრუვდა. ნათის ტები ამოისილა და დღესაც ის ქვენავს იქ ნათი, როგორც ადამის წლის დროს.

ასეთი სამსახური გაგვიწია მე და თ. ივანე

მუხრან-ბატონს მისმა ჭკუიერმა ძმამ მიხაილ მუხრან-ბატონმა.

მიუცილებლათ თავადი ივანე მუხრან-ბატონი შესანიშნავი ჭკუიერი და შორს გამჭვრეტი კაცად იყო; მაგრამ ცხოვრებაში ისეთი ახირებული კაცები ხვდია გას, რომ ყოველს მის შორს გამჭვრეტს მოსაზრებას ფრთები ეკვეცებოდა და თუ მის სიცოცხლეში ბევრი სახელოვანი საქმე ვერ შესრულა, ეს იმის ბრალია, რომ ის მუდამ უგუნური და უზნეო კაცების მიერ შექნილ ჭაბუში იყო ჩაბმული.

იმას ბევრჯელ უთქვამს ჩემთვის, რომ მე მაქვს განზრახვა, ასი ათასი მანეთი შევიწირო ქარულ საქმელ-მოქმედო საქმესო. დღეს, როგორც ჰქანს, ასი კაპეიკო არ შეუწირავს. ასეთი ხასიათი ჭირსმთელს ჩვენს დიდ-კაცობას. იმით აღარ ეტყობათ არც ფერი და არც იერი მათი წინაპრებისა.

გ. წერეთელი

ბისმარკის ოთხმოცი წლის დღეობა.

იმავს სამწუხარო არა არის რა პირადი მოღვაწისათვის, როდესაც იგი ოდესმე ბრწყინვალე, ყოვლის შემძლებელი და ყველასგან თავგანცემული, თავისეფი სიცოცხლეში მოასწრება ძირის დაცემას და სიძულელს არამც თუ თავისიანებში, არამედ უცხო ტომებშიაც. ასეთი ბედი ზედა ნაპოლეონებს, ასეთივე ბედი ეწია იმ ყოვლის შემძლებელს „რკინის გულის კანკლერს“ — ბისმარკს, რომლის ერთი შემობღვერა მესამოცდათე წლებში გვირგვინისწესება შიშმა და სასოწარკვეთილებმაში აგდებდა. ეს ყოველთვის შევემთხვევა ხოლმე იმ დიდი ჭკუისა და ხერხის მოღვაწეებს, რომელნიც ცხოვრებაში მარტო პირად სარგებლობაზე და ინტერესებზე არიან გადაყოლილნი და მარტო სხვების დამარცხებაზე, სხვების უბედურებაზე იშვინებენ საკუთარს ბედნიერებას. ბისმარკმა შექმნა საფრანგეთის განადგურებით გერმანიის დიდება, ხოლო თვით გერმანიაში პრუსიის დიდებას ანაცვალა სხვა გერმანიის სახელმწიფოების კეთილ-მდგომარეობა. ის იყო მეტათ ფიცხი და ხშირათ ძალმოპირეობაზე და კანონის დარღვევაზე ამყარებდა თავის დიდებას. იმან შეგვიწირა შიგნით პოლშელები — პოზნანელები და ელზას-ლოტარინგელები, იმან გაამეფა პოლიტიკაში დამორჩილებული ერების შეეწირება, მათი ჩაყლაპვა.

მას წაბადეს სხვა ბრიყვა სახელმწიფოებმა და მეტათ შეგვიწირეს თავისი ქვეშევრდომი უცხო ტომები, მაგრამ არ შეიძლება, რომ უსამართლობამ იმათ ერთხელ მაინც არ წაამტერევიოს ფეხი და მწარე სასჯელს არ მიეცენ ისინი, რომელნიც დღენიან ქვეშევრდომ ერის ენას, ისტორიას, სარწმუნოებას. ასე მოუვიდა ბისმარკსაც. იმას დღეს თავის ერის სიყვარულიც მოაკლდა, თავის მეგობრებისაც და შეიქმნა დაერდამილი ლეში მოხუცებულობაში, უძლურათ მღრინავი მღრინავ-ბებერ ნაგაზრავით.

როდესაც გერმანიის რეისტაგის (სახელმწიფოთა წარმომადგენელთა) კრებაში იმპერატორმა მოიხსურა ბისმარკის ოთხმოცი წლის დღეობა ბრწყინვალეთ გადახდათ, გერმანიის ერის წარმომადგენლებმა ზურგი შეაკციეს და უარი თქვეს. მეტი ღონე აღარ იყო, რაკი მოთელმა გერმანიამ იქვე ბისმარკის პატივისცემაზე, მაშინ იმპერატორმა გამოიღვა თავი, სამხედრო დღესასწაულობა გაუმართა და საჩუქრათ ორპირი ოქროს მახვილი (დაშნა) მიართვა. მაგრამ ამ გვარი გაჯიბრებით თვით იმპერატორმა გერმანიისამ დამისაზურა მხოლოდ თავისი ერის საყვედური და კიცხვა. ასეთს სამწუხარო ბოლოს უნდა მოელოდეს ყოველი კაცი და ყოველი სახელმწიფო, რომელიც თავის ბედნიერებას უსამართლობაზე და სხვა ერის დაჩაგრვაზე ამყარებს.

მაზაკელი

დიუტერიონის (ყელჭირებზე-ხუნაგის) აერა

პროფესორი პერინგის და დოქტორი რუს წაქალაქი

მვალის“ ამ წლის ნომერში იყო დაწერილ-
ებით აწერილი საოცარი ავთოყოფილება-ბავშვების
ყელჭირებზე-ხუნაგზე, რომლის გამო ასს
ავთოყოფი ბავშვში თორმეტი თუ გადარჩება ხო-
ლმე, ისიც ბევრია. იქ იყო აგრეთვე მოხსენებული
ახლათ შემოცნებული ამ საშიში ავთოყოფიების წა-
მლობა—აცრით მორჩენა.

საზოგადოთ ამ ჩვენ საუკუნის გასულს დამ-
ტკცდა, რომ აცრა უფრო წამალი ყოფილა ყო-
ველ გადამდებ მომავლენებელ ავთოყოფიებისათვის.
მხოლოთ საქმე იმაშია, რომ ჯერ კიდევ ვერ მიუ-
გნიათ სხვადასხვა გადამდები ავთოყოფიების შესა-
ფერი ასაცრელი წამლის გაცემა და ხერხები.
მაგალითთ ყველის აცრა ხომ წარსულ საუკუნე-
ში მოიგონა სახელოვანმა ინგლისის მეცნიერმა, ჯე-
ნერმა, მაგრამ მას აქეთ ერთი საუკუნე გავიდა და
მხოლოთ ახლა მიხედნენ ექიმები მეცნიერები, რომ
როგორც ყველისათვის, ისე ყოველნაირ გადამ-
დები ავთოყოფიებისათვის და ბრავიანისათვის უფ-
ბარი წამალი ყოფილა აცრა; მხოლოთ თითოეულ
გეგრ ავთოყოფიებას თავისებური მომხატვება
ჭირებია ასაცრელი წამლის და ეს ხერხები ჯერ კი-
დევ არ იცან. საქმე იმაშია, რომ ხერხიანათ აცრა
არჩენს ავთოყოფიას და ტანმთელსაც აწმორებს
მომავლენებელ სენს, თუ სამიღვნიოთ არა, რამ-
დენიმე წლით მაინც.

რასში მდგომარეობს აცრის პრინციპი?—იმა-

ში, რომ როცა კაც მოიხდის გადამდებ ავთოყო-
ფიებას, მის სისხლში ჩნდება ისეთი არსებანი, რომ-
მელნიც ებრძვიან სენის გესლს, უშლიან მისი თე-
სლის გამრავლებას, ინელებენ მათ და სპობენ ტან-
ში გესლის მოქმედებას. მაშასადამე სენ-მოხდელი კაცის
სისხლი: წრბოლი რომ აუტრა გადამდები სენით
ავთოყოფა, ეს ადელით იხდის გადამდებ ავთოყო-
ფიებას. პროფესორმა ბერინგმა პირველათ გამოკადა
ეს საშუალება ცხენებზე. ცხენებს აუტრა ყელჭირებზე
ხუნაგისა წრბოლით. ცხენები გახდნენ ავთ და როცა
მორჩნენ, მერე ამ ცხენების სისხლიდან პროფესორმა
ბერინგმა გამოიღო წრბოლი, აუტრა ყელჭირებზე-
ხუნაგით, ესე იგი დიუტერიონით, ავთ-
ყოფი ბავშს. ყმაწვილობა ადელით მოიხდა ეს
საშინელი სენი. იმ დროს, როდესაც გერმანიაში
ჰალდის უნივერსიტეტში პროფესორი ბერინგი მუ-
შაობდა ყელჭირების წრბოლის შემზადებაზე, საფ-
რანეთში, პასტერის სამკურნალოში, ახალგაზდა
დოქტორი რუქ ამგვარსავე ცდაში იყო. მაგრამ
დოქტორმა რუქ უფრო ზედმიწევნით ხელოვნებით
შეამზადა დიუტერიონის ასაცრელი წრბოლი და უფ-
როცა გაითქვა სახელი ქვეყანაზე.

აქ დახატულ სურათებზე არის წარმოდგენილი
სამი შემთხვევა. პირველი სურათი წარმოადგენს
დოქტორი მარტენს, როცა ის თავის კაბინეტში აკე-
თებს დიუტერიონის ასაცრელ წამალს; საშუალო სურ-
ათზეა წარმოდგენილი დიუტერიონით ავთ გამხდა-
რი ბავშვი, რომელსაც დოქტორი რუქ უტყის დიუ-
ტერიონს, მესამე სურათზეა წარმოდგენილი ცხენი,
რომელსაც პროფესორი ბერინგი უშუშრავს კისრის
ძარღვს და სისხლს წრბოლს აგროვებს ბოთლში.

გ—ლ

„კეალი“ და მესამე დასის მწერლები

(ჩვენი ლიტერატურული იდეალიზმი)

წერდა მერე

Прожитою развитая страна показывать меньше
развития, странами только картину их собствен-
ной будущности“.

K. Маркса

მრწველობით და აღუ-მიცემობით გა-
მადარებული ქვეყანა წამოუდგენს
დაბნე ქვეყანას მხოლოთ სურათს მისი
საკუთარი მომავლისა, ე. პრენსი.

„განა შესაქმნა რეალა ის აზრი, ვითომ
ჩვენში განბიტალისტური წეს-წესობა
არსებობს?“ ქართული მარქსი *)

VI *)

კითხვებში იცის ჩვენი შეხედულობა კაბიტა-
ლიზმზე—ეს საქონლის წარმოება—და აწინ-
დელ ეკონომიურ წარმოებაზე—ეს აღებ-მი-
ცემობა.

ახლა ვიცით: რა მოქმედებს აღებ-მიცემო-

*) ის, სალიტერ. შენიშვნები, „მომავლ.“ № X.

**) ის, „კეალი“ № 13.

ბაში? ერთი მხრით—საქონელი, მეორე მხრით—ფული. ეს ორი ფაქტორები უპირდაპირდებიან ერთმანეთს ბაზარზე, სადაც ერთს გამოაქვს თავის შრომის ნაყოფი, მეორეს—ფული, ერთი ყიდის, მეორე ყიდულობს. გლეხს ერთი წუთიც არ შეუძლია იტაცოს უბაზროთ. ბაზარი — ეს შედეგი შრომის განაწილებისა, წარმოებისა, აღორძინებისა — თავის მხრით მოქმედებს თვით ამ წარმოებაზე, აღორძინებს მის ამა თუ იმ დარგს. გლეხი თვალყურს ადევნებს—რა საქონელს მერტ ფასად გამოაქვს აქვს — და ამის მიხედვით მოქმედებს; მაგალითად, გურიაში ამ ათი-თუთხმეტე წლის წინათ აიწია შესამჩნევად თუთუნის ფასმა (ფუთი 10—17 მან.) და ეს მხარე ამწვანდა ამ ამერიკული მცენარით. დაიკლო ფასმა (ფუთი 3—5 მან.), იკლო ამ დარგის წარმოებამაც. ნიგვზის ხეს დაღდე დადი ფასი და ეს მცენარე გაუქვა გურიაში. გურულები ახლა თვითონ ბაზარზე ემეზენ აქ ხის ნაყოფს. „ბაზრის გავლენა, — ამბობს ერთი რუსების პოლიტიკო-ეკონომი — გლენთა მეურნეობაზე ისეთი ძლიერია, რომ მან, ბაზარმა, რომ მოითხოვს გლენთაჲ კულტურა მჭიდროდის, ესაზრსული გვირილისა, ისინი უთუთად დაემორჩილებოდეს ამ მოთხოვნილებას და შეამკობდნენ პურის თესვას“. გლეხი იძულებულია გამოიტანოს ბაზარზე არამც თუ შინ სანმარებელზე გადარჩენილი, თვით ის ნაყოფიც თავის შრომისა, რომელიც მოწეულია მისი პირდაპირი მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად. გლეხს არ შეუძლია უფულოთ სიცოცხლე; ტან-ფეხი, ოჯახში საკირა სხვა-და-სხვა ხორაგულობა, მტერი და მოყვარი, სახელმწიფო და საზოგადოებრივი გადასახად და სხ. ამისათვის ის ყიდის წლის სარჩის მოწევისათანავე იაფ-ფასში და შემდეგ კი ისევ ყიდულობს ორ წელ ფაშში. უფრო ხშირად ვალთ იღებს გულ-კეთილი ჩაჩისაგან და ამ ნაირად ვარდება მის წვეტიან კლანჭებში. ამის მაგალითებით სავსეა ქართლ-კახეთის ცხოვრება. თვითონ ჩვენ, თქვენი უმაჩიოლები მონა, არა ერთიანი ეკონომიკური მოწყობა ამ მხარე საყოველთაოდ გარემოებათა. წარსულ წელში, კალაობის დროს, ჩვენ შემთხვევით წაეწყდით სოფ. შ — ში (ქართლ-შია) შემდეგ სურათს: ორ ახალგაზდა ნაწივალ ყმა-წელებს მოემწყვდიათ ერთი კუთხეში ერთი პირზე წამოჭარხლებული ღიბანი ჩარჩი. გულწრფელი ახალგაზდები, სამშლითა დღეებდებული, არცხვენდნენ უსიარცხილო ბოროტსა. აღმოჩნდა — ერთი გლეხის მთელი წლის პურის მოსავალს, რომელიც იქვე იყო მიწონილი, ვერ დაემკიყოფილებია გაუმადარი მოვანზე. ის აიძულებდა გლეხს მეზობლიდან სესხათ აეღო და დაემკიყოფილებინა. კახეთში ჩვენ

გეინახავს, როგორ მუქათა იმეტებს გაჭირვებული გლეხი ჯერ კიდევ მოუწეველ ყურძენს, ისიც გეინახავს, როგორ ქარაგუს ვალში სამუდამოდ თავის მარჩენელ ვენას.

ბანი — ლი *), რასაკირველია, ამ გვარ მოგლენას არაფრად ჩაგდება და თავისებურად მართავს კიკეკს: „განა შესაწყნარებელია ის აზრი, ვითომ ჩვენში კაპიტალისტური წეს-წყობილება არსებობს, იმ ქვეყანაში, რომელიც იმაზეცაა მეტს (კურსივი ჩვენი) ნაწარმოებს იძლევა, რაც მის მკიდრთ საქეებათ ჰყოფნის და რაც მოწევისათანავე (!) იხარჯება? მაგ. სიმინდს იძლევა და დიდ-ძალი ამ ნაწარმოებისა აქვე იხარჯება. ლენინოზდაც იგივე უნდა ითქვას!“.

კარგად დაუყირადით, მკითხველო, დაიხედეთ აქ წინ, თორემ თუ ფეხი დაგიცდით და ამმეცნიერების მორევში ჩავარდით, ხსნას ნულარსად ეძებთ. ჯერ ეკითხოთ, რას ნიშნავს, ბ. ნა—ლო, ეს თქვენი „ცოტა მეტს“? ან რომელია ის ბედნიერი ქვეყანა, რომელიც აქადათ ამაზე მეტს ნაწარმოებს იძლევა, რაც მის მკიდრთ საკეებათ ჰყოფნის? მაგ. ინგლისი, სადაც კაპიტალიზმის განვითარებამ მიაღწია უმაღლეს წერტილამდე, ნუ თუ ეს ქვეყანა ბევრად იმაზე მეტს ნაწარმოებს იძლევა, რაც მის მკიდრთ—თუ მივიღებთ მხედველობაში, რასაკირველია, მთელი ერის ვითარებას და არა თითო-ორი კაპიტალისტებისას—საკეებათ ჰყოფნის? მაგრამ ვიცით, ვიცით; თქვენი ფილოსოფიაც გაგიგეთ, ბ. ნა—ლო. თქვენის აზრით კაპიტალისტური წეს-წყობილება მხოლოდ იმ ქვეყანაშია, რომელიც „იღიდ ძალას თავის წაწარმოების სხვა ქვეყნებს უზენაის და „პაწა ძალას“-კი თავისთვის იტოვებს. საწყალო „შეგრთებულნი შტატნი ჩრდილო ამერიკისაო! (რუსეთზე აღარას ვიტყვი) როგორ ვერა გრძობთ ამ ჩვენს მარქსის შოლტის ცემას? ან რა უფლება გაქვთ იფიქროთ, რომ თქვენმა წარმატებამ გაუსწრო ევპიელთა წარმატებას, როცა რომ თქვენ გზავნით სხვა ქვეყნებში მხოლოდ უმცირესს ნაწილს, თქვენის ნაწარმოებისას და ყოველ შემთხვევაში, შედაჩებით ყველა ევროპიელ სახელმწიფოთა ნაკლებს და იმასაც კი უმეტეს ნაწილად იმ სახით, რა სახითაც იძლევა, თქვენი ბუნება! ოჰ, ნა—ლო, ნა—ლო, მაგრამ არა, ო, ჩვენი ბედშეო საქართველოც, ჩვენო უბადრუკო მწერლობა! მწუხარებით გული მი-ღონდება, თვალები მიბნელებდა, როცა ვხედავ ამ

*) შეკვეთა, ბანი ღალი და გ. წიფიკ მისი თანახმისი იქნებან ამ შემთხვევაში. რეაქტ.

უმეცარს, რომელიც აგრეთვე თავ-მომწონით ყოყო-
ჩობს ჩვენს ერთადერთ ქვრნალში!

ბ. ნა — ლო, როგორ მოვიცილო, როგორ ვერ
ამოიკითხეთ იმ მეცნიერებიდან, რომლის ჩაყლაპვას
ასე ეკებულობთ, რომ აწინდელი კაპიტალისტური
წეს-წყობილების უმთავრესი ნიშანი იმაში კი არაა,
რომ ქვეყანამ გაგზავნოს საზღვარ-გარეთ უმეტესი
ნაწილი თავისი ნაწარმოებისა, არამედ იმაში, რომ
ქვეყნის მკვიდრთა უმრავლესობა იძულებულია უმე-
ტესი ნაწილი თავისი ნაწარმოებისა დაუთმოს უმე-
ტესს ნაწილს! „დაუთმოს“ არა ყმაბ, არა მონამ,
არამედ იურიდიულად თავისუფალმა მოქალაქემ!

მკითხველი გაიკვებ ბ-ნი ნა — ლის ფილოსო-
ფიის დედა-აზრს — ეს არის „კრიკაზი“ მხედართ-მთა-
ერისა: არ დაეძრათ, განვიცნეთ წილის შინა-
პატრიარქალური წეს-წყობილებისა, რაც მისი აზ-
რით არ შეიცვალა ჩვენში. ბ-ნი ნა — ლის აზრით,
კაპიტალიზმი, ე. ი. საქონლის წარმოება ხომ შორს
არის ჩვენგან, მაშასადამე შორს უნდა იყოს შრო-
მის განაწილებაც. მაგრამ სადაც ეს უკანასკნე-
ლი არაა, იქ უფრო შრომის ერთგვარობა
უნდა იყოს, რაც აგრეთვე ახსიათებს პატრიარ-
ქალურ ეთარგებს. ამ ნიშნით, ბ-ნი ნა —
ლო, თქვენი კობსავით უკან უკან მიიწინააღმდეგეთ,
ჩვენ კი წინ ცხოვრებასთან ერთად. რომელი გზა
ჯგერობა — ეს მკითხველისათვის მიგვიჩვენდება.

დავერწმუნეთ დროებით ბ-ნი ნა — ლს, დავე-
თანხმეთ მის შეხედულებას, რომ კაპიტალისტური
წეს-წყობილება მხოლოდ „იქ“ არის დამყარებული,
სადა გრი წლიდან-წლამდე თავის თავს ანდომებს
სულ მცირე საწილს ბუნების შემომქმედ ძალისას (ეს
სწორედ გერაკლიდის ფილოსოფიაა), ხოლო უფროს
ერთ ნაწილს კი კაპიტალების შექმნას ანდომებს,
რომელთა შემწეობით სამერისხოთ სახმარებელ
საქონელსა ჰქმნის, სადა გრადებენ ქარხნები და
ფაბრიკები, ტრიალებენ მაშინები, სადა ერთის სი-
ტყვით დიდს და ჩქვეს ის პროცესი წარმოებისა,
რაც, ჩვენის აზრით, შეადგენს მხოლოდ უკანასკნელ
ფაზისს კაპიტალიზმის განვითარებისას — დავეთან-
ხმეთ იმაში და გვითხით: საიდან, ჩვენი სიტყვის
რომელი ადგილიდან ამოიკითხა, სად ან ვის „გარ-
წმენებთ“ ჩვენ იმ „სიტყვაში“, რომ ჩვენში კაპი-
ტალისტური წეს-წყობილება დამყარებულია? ნუ
თუ მუქთა-ხორა ბურჟუა-კაპიტალისტები? მოასწა-
ვებენ კაპიტალისტური წეს-წყობილებას იმ აზრით,
რა აზრითათუ თქვენ გეგმის ეს წყობილება? ნუ თუ
„ბურჟუა-კაპიტალისტები“ არ მეფობენ იმ ქვეყნებ-
შიაც, მაგ. რუსეთში და ჩვენში, სადა ჯერ ფესა არ

მოუშვარებია იმ ფორმას წარმოებისას, რასაც თქვენ
უწოდებთ კაპიტალისტურ წეს-წყობილებას, ჩვენ კი
ამ წეს-წყობილების „წვერს“? ნუ თუ ამ ქვეყნებ-
შიაც „ფეოდალური და გონებრივი შრომის წარმომა-
დგენელი“ ძალა-უნებურათ არ ემორჩილებიან ამ
მუქთა-ხორებს? გამოვარკვეით.

ჩვენ აღარ დაუბრუნდებით აქ ჩვენს შეხედუ-
ლებას „მუქთა-ხორა-ბურჟუაზიებზე“, რომელთა რი-
ცებს ეკუთვნის არა მარტო ბაბაქალები სულქა-
ნსუქანი ვაჭრები და სოფლის მშობლები — მდიდარ-
ნი უძრავ-მომძრავი ქონებით — მამულთა და ფუ-
ლით — საეზნ-კაპიტალით, არამედ ბევრი ადვოკა-
ტებიც, ჩინოვიკებიც და ზოგი ლიტერატურათაგა-
ნიც კი. არას ეტყვიეთ იმ უმადლეს და სხვა-და-
სხვა სასწავლებელში სწავლა-დამთავრებულ ახალ-
გაზღვრებ, რომელნიც, სასო-წარკვეთილი, ქუდ-მო-
ხდომი მოწყალებას თხოულობენ სხვა-და-სხვა და-
წესებულებათა კარებზე, რომელნიც მუსლს იღრე-
კენ „ბანკისა“ და „უპრაიკის“ წინაშე, ქარხნებისა და
ფაბრიკების ბურჟუების წინაშე — ამ მწარე კეშმარი-
ტებს მხოლოდ ბრმა ვერ შეაჩნევს. ჩვენ გვინდა
აქ გავკრიტიკოთ მანკი შევეხოთ წარმოების იმ ფორ-
მას, რომელიც აქვს მხედველობაში ბ-ნი ნა — ლს და
ისი განმეგებას ჩვენში ვითომ ჩვენ გამოძღვრდეთ,
— ჩვენ გამოვთხოთ სამრეწველო კაპიტალზე, კაპიტა-
ლის წარმოებაში დაბანდვაზე, კაპიტალიზმის უკა-
ნასკნელ ფაზაზე.

აქ ორი უმთავრესი ფაქტორი მოუშავს: კაპი-
ტალი და თავისუფალი მუშა. კაპიტალისტი იძუ-
ლდეს საწარმოო მასალას და შრომის იარაღს. შედეგე გა-
ზრდის ბაზარზე და ქირაობს მუშებს. სადაც ეს ორი
პირობებია, იქ შესაძლებელია წარმოება. ახლა ეი-
კითხოთ: არის ჩვენში ეს პირობები თუ არა? პირ-
ველი პირობა — კაპიტალი რომ ამ მხრივ არავითარ
დებარეობას არ წარმოადგენს, ამაზე ჩვენ გვეკონ-
და ლაპარაკი და, იმედია, მკითხველიც დაგვეთან-
ხმება. საქმე მეორე პირობაში — მუშებშია, რომელ-
თაც ან სულ, ან საქმათხარა აქვთ საკუთარი შრო-
მის იარაღი.

გაკვირეთ ჩვენ შევეჩეთ ზევით ამ პირობას, რო-
ცა გვეკონდა ლაპარაკი შრომის განაწილებაზე და იმ
პროცესზე, რომელმაც გამოიწვია გლეხთა დიფერენ-
ცია — მათი ორ-მეტ ნაკლებ გაყოფა. ჩვენი გაზე-
თების კორესპონდენტები საქართველოს სხვა-და-
სხვებიდან იძლევიან უტყუარ ფაქტებს ამა დამარ-
ღველი პროცესისას. ვინც ცოტათ, თუ ბევრათ
ადვენებს თვალ-ყურს ჩვენი ცხოვრების დღეობას,
არ შეუძლია არ შენიშნოს, როგორ ეცლება ჩვენ

მიწის მომუშავეს ნიადაგი ფეხიდან: ვინ სრულიად ჰკარგავს, ვინ ტოვებს თავის უნაყოფო და გამოფიტულ მამულს და გარბის ქირაზე დაბა-ქალაქებში, სხვა-და-სხვა სამრეწველო კუთხეებში და ქვეყნებში. ავიღოთ მაგალითები:

აი, რას ეკითხულობთ „მოამბეში“: „ნუ თუ კაპიტალისტური წეს-წყობილებამდე მიღწეულნი ვართ, როცა ჩვენმა მემამულემ, რომელსაც სიერკით საქმა მამული აქვს, ლამის არის შემოწილში სული და ღლილი და ერთი ადრია, ან გოლევა რომ ეწეროს, რამდენისამე წლის განმავლობაში წყოს ვერ მოიმართავს?“ (სალიტ. შენიშვნები № X). თუ ჩვენში მემამულეები, რომლებსაც სიერკით საქმა მამულები აქვთ, ამ დღეშია, რა უნდა ითქვას იმ გლეხებზე და არა გლეხებზე, რომლებსაც არა აქვთ საქმა, სულ ცოტა მამული აქვთ? ამის პასუხს, სხვათა შორის, იძლევა „ფერისის“ კახელი კორესპონდენტი: „ფერისის“ მკითხველმა უკვე იცის, რომ კახეთის რამდენისამე სოფლის ნაყმემა გლეხობამ, როცელმაც კარგი ხანია, რაც ნაბატონებთან მამულები გამოიყიდა, მთავრობას მიმართა, ჩვენზე დაჩინილ ფულს ვერ შემოვიტანთ და აღარც შევიდღელი მამული-და გინდაო“. № 282, 1893 წ.)

„ოც-დაათი წელიწადი გავიდა ჩუგორმას შემდეგ, — ამბობს ბ-ნი ა. ფრონელი — და რას ეხედავთ? ისეთაც მცირე მამული გლეხისა ერთი-ორათ და სამათ შემცირდა; მამული შეიძინა საკუთრებათ ტფილისის გუბერნიამ მხოლოდ ერთმა მეთაფმა დროებით ვალდებულ გლეხობამ, მაგრამ ისინიც, ვინც მამულის პატრონი შეიქნა, სინანულში არიან, რადგან მამულის დასასხნელათ აღებული ცაღის სარგებელი ისე დიდია და ისე ნაკლებათ შეესაბამება მამულის შემოსავალს, რომ ლამის ნასყიდობა ხელიდან გამოეცალოს“¹⁾. „წინათაც არ მიცემია გლეხს მამული საკმათ და დღეს ზომ მისი მამულიანობა უმამულობას უდრის“²⁾, „ქართლ-კახეთის თავდაზნაურობა გლეხ-კაცობაზე ნაკლებ არ არის დაკეზული“³⁾. „ჩვენშიაც, როგორც რუსეთში, გლეხობა ეკონომიურათ დაცა“⁴⁾. რას ამბობენ ეს

მწარე ფაქტები? 5).

პირველათ იმას რომ მწარეთ სცემენ თავში ბ-ნ ნ—ლის მსჯელობას, ამ პატრიარქალურ წეს-წყობილების ერთგულ დარაჯს; მეორეთ მას, რომ გლეხების სიღრმადიან თვის ყოფს ეგრეთ წოდებული პროლეტარი.ტა, ეს დაუძინებელი მტერი ჩვენის დარაჯისა; მესამეთ მას, რომ ჩვენი „ძველი ყმაც და ბატონიც“, როგორც ეამბობდით, უნდა იდრეკენ მუხლს ახალი ბატონის, ფულის წინაშე, რადგანაც ფულის საჭიროება თანდათან მატულობს და ამ საჭიროების დამკაყოფილება კი თანდათან ძნელდება; მეოთხეთ იმას, რომ ჩვენში არამც თუ მომზადებულია კაპიტალიზმის უმაღლეს საფეხურზე ასავალი ნივთიერი ნიადაგი, ჩვენ კიდევ აფურობდით ამ საფეხურზე. ამას აშკარათ გვეუბნებიან: ნათის საწარმოებელი ქარხნები ბაქოსა და ბათუმში, სპირტის და ტყაყების—ტფილისში, ჩაის მცენარის კულტურა (ჩაქში), საუფლისწულო ზერები წინანდლის სარდაფით (კახეთში), ქვა-გუნდისა, ქვანახშირისა და ხე-ტყის ექსპლოატაცია და სხ. დიან, ჩვენ შეეფურობდით და—თუ მივრებთ მხედველობაში ჩვენ მკედრთა აწინდელ ვითარებას, ერთი მხრით, და ჩვენი ბუნების სხვა-და-სხვაობა და მის სიმდიდრეს, მეორე მხრით, მალე ავიდგამო და მოვიმაგრებთ ფეხს ამ საფეხურზე.

აქ განვითარება ჩვენი ერისა, მისი წინ-სვლა, მოასწავებს ამავე დროს განვითარებას საზოგადოებრივი ანტაგონიზმისას, კლასისული წინააღმდეგობისას. ჩვენი თითოეული ფეხის ნაბიჯი წინ ამ გზაზე თხრის ჯუღრმულს ახალ ყმათა და ბატონთა, ლატაკთა და მდიდართა შორის. ამისათვის ახალი ხანა უფრო მწვევი და ზარდამცემია ხალხისთვის, ვინც გასული ხანები. აქ ადამიანი უკან დგება, პატრიარქალური ურთიერთობა ადგილს უტოლის ახალ ბატონს—ფულს, ამ ცივ და ზახიზარ ლითონს. ბურჟუა-კაპიტალისტები ჩვენში, როგორც ზვეთაც ვთქვით, ახლაც არსებობენ, მაგრამ ჯერ მთელი ჩვენი ცხოვრება არ გადაუქმნიათ,—ეს რეკიმი იზრდება სწრაფით, მხოლოდ, როცა ის ზრდის დამთავრებს, მაშინ ის იხრწნება და დაბლა ეშვება, მის ალაჯს სოციალიზმი იჭერს. ჩვენ ვერასოდეს ვერ ვიტყვი; აი, აქ თავია კაპიტალიზმის, აქ ბოლო, იმისთვის, რომ პირველ შემთხვევაში ის არეულია ძველ პატრიარქალურ ელემენტებთან, მეორე შემთხვევაში ახალ—პროგრესიული ელემენტებთან. არც ერთი

1) „მოამბე“ № X, სასოფლო სამეურნეო თანხ.

2) ibid.

3) ibid.

4) ibid. აქ ბ-ნი ა. ფრონელი ძალიან ჩატკურში ატყვის ბ-ნ ს—ლს, ნ—ლს, როგორც იცის მკითხველმა, არ რწამს ჩვენში კაპიტალისტური წესობაზე. იძლეულობა ეს წეს-წყობალება უარ ჰქონს რუსეთშიც, რადგან ჩვენსა და რუსეთის ეკონომიკური პარაფაზა საზოგადოთ ანათრთ არ განსხვავდებიან, მაგრამ რას ეტყვიან ჩვენს მცენარეს, ამავე თუ რუსის მცენარეები, „ნაროდნიკები“ კი.

5) ვისაც ევოტუტემა მოუკანდი ფაქტები, ისილუ „ეკონომიური“ წარმატება და ეროვნება“ „მოამბე“ № 5—6.

მოგონა არ არსებობს დაოთხ-კუთხეული, გათვე-
ბული. მისი ნიშნობლივი თვისება მოძრაობა, გან-
ვითარება. ამას გარეთ ის არ არის. საქმე იმაშია,
გამოირკვეს, რა ეკუთვნის მომავალს და რა წასულს.
უკანასკნელთან ბრძოლა დონ-კიხოტობაა, ეს უკვე
მკედარია. პირველთან ბრძოლა საჭიროა, არა მისი
გამეფების წინააღმდეგ — ეს შეუძლებელია, რადგან
უჩვენოთ ხდება ბუნებრივი კანონის ძალით, — არა-
მედ იმ შედეგების წინააღმდეგ, რომლებიც ათასი-
რებენ ადამიანობას. ეს კეშმარიტება, რომელიც
არა ერთხელ ეთქვით, კარგი ხანია გამოაშკარავა
ახალი დასის ნიჭიერმა წარმომადგენელმა, ვერ გაი-
გეს ჩვენმა კულა-ბზიკა ლილიუტებმა. რატომ? იმი-
ტომ რომ ისინი თავისებური ლილიუტური საზო-
მათ ზომენ საზოგადოებრივ. მოგონებს. მოწამლუ-
ლნი იმ თავ-ბრუ დამხვევი ხაზით, რომელიც ომ-
ხიერაიეთ აღის ჩვენის ლიტერატურის ჭიბიდან,
ისინი ცდილობენ „დაწაწილონ“ ამ ხაზით თავიან-
თი გულუბრყვილო მკითხველებიც. მაგრამ მისანს
ვერ მიღწევენ. ამ ჭიბიდან უკვე იხეთქა ანკარა
შადრევანმა. მისი დანიშნულება — გადარეცხოს ამ
ჭიბში გახრწნილი ელემენტები, გაასუფთაოს ნია-
დავი ახალ ნაყოფიერ ყანისათვის.

დასკვნა. ჩვენ ვამბობთ, 1) ჩვენს ცხოვრებაში
ეს 25—30 წელია დიწყო ახალი ხანა. მისი ნიშ-
ნობლივი თვისება გამოიხატება განსაკუთრებულ
ეკონომიურ ურთიერთობაში, რაიცა მოასწავებს აღე-
მიცემა, ვაჭრობას. აქ ძველი ბატონი უთმობს
თავის ალაგს ახალს — ფულს. ფული არღვევს ძველს,
ამენებს ახალს. ის ყოფს ხალხს ორ ნაწილად,
ცხოვრებაში ჩნდება ორი კლასი: მდიდარი და ღა-
რიბი. ძველი წოდებრივი განსხვავება — ფიქციაა.
აღე-მიცემა გამოწვეულია შრომის განაწილებით,
საქონლის წარმოებით. საქონლის წარმოება — ეს სა-
ზოგადოთ იგივე კაპიტალიზმია. 2) კაპიტალიზმის
განვითარებას აქვს რამოდენიმე მომენტი, ანუ ფაზი-
სი. კაპიტალიზმის განვითარების უკანასკნელ საფე-
ხის შეადგენს „მსხვილი წარმოება“. ამ საფეხურ-
ზე ჩვენ შეგვიფართობდა, მაგრამ ფეხი ჯერ ვერ მო-
გვიმარებია. 3) თუ ჩვენში ჯერ საკმაოდ გარკვეუ-
ლი არ არის პროლეტარიატი და ბურჟუაზია, ეს

იმას კი არ მოასწავებს, არ იყოს არც ერთი, არც
მეორე. რამდენათაც ჩვენი დიდი მემამულეები მდი-
დრდებიან მიწის შემოსავლით — ისინი ბურჟუეზიაა.
ამას მოუმატეთ: მექარხნე, მოგანწე, მოვაჭრე და სხვა
მწარმოებლები. ჩვენი პროლეტარიატი არეულ სხე-
ულს წარმოადგენს. აქ უმეტესობას მცირე მალუმი
აქვს, რომელიც მხოლოდ მესაკუთრის სახელს აძ-
ლევს, ნამდვილათ კი გადატყვევებული ბოგანია. ესე-
ნი მუშა ხალხია, რომლის ბედ-იღბალი დამოკიდე-
ბულია, როგორც საქონლის, ისე მუშათა ხელის
ბაზარზე. ესენი სრულს გაპროლეტარიატების გზას
დაადგენ. 4) ჩვენს ლიტერატურაში ფეხი მოიკიდა
ახალმა (მესამე) დასმა. ეს დასი წარმოადგენს სრულს
წინააღმდეგობას ძველი უნიდავო დასისას. ის პრო-
გრესიულია, უკანასკნელი კი რევრესიული. ბურჟუა-
ზიას ჯერ არა აქვს ჩვენს ლიტერატურაში თავისი
ორგანიზაცია, არა ყავს იქ გამომთქმელი თავისი
დასი, — თუ მხედველობაში არ მივიღეთ ბ-ნ ნ. ნი-
კოლაძის მიმოხილვები „მოამბეში“. ის მუშაობს
ცხოვრებაში. რამდენათაც მისი მოქმედება არღვევს
ძველს პატრიარქალურ წეს-წყობილებას, ის პრო-
გრესიულია, რამდენათაც აღატყებს ხალხს — რევრე-
სიულია, ახალი დასის დროაზე წერია: „ცხოვრე-
ბის ახალი მიმდინარეობის მეცნიერულათ გამო-
კვლევა და ბრძოლა, არა მისი ტენდენციის წინააღ-
მდეგ — ეს უჩვენოთ ხდება — არამედ იმ შედეგების
წინააღმდეგ, რომლებიც ათასირებენ ადამიანებს“.
ბრძოლა ამ შემთხვევაში ნიშნავს დაზარულთა გა-
ცნობიერებას და მათი ინტერესებისათვის ბრძოლას.
ამ ახალ მიმართულების მტერი, ამავე დროს, მტე-
რია დაზარულთა.

ეს არის ჩვენი შეხედულობა ჩვენს ცხოვრებაზე
საზოგადოთ და ლიტერატურაზე კერძოთ. ეს არის
ჩვენი ღრმა რწმენა. ჩვენ მუხლს მოვიდრეკთ, ვინც
მეცნიერულათ, ფაქტიკურათ და ლოლიკურათ და-
გვიერგვებს ამ რწმენას. წინააღმდეგ შემთხვევაში
ეგნავითარი ვაკრიალეზული ფრაზები, ევრავითარი
მუქარა და ლანძღვა-გინება ვერ შეგვიდრეკს ამ
რწმენას, რომლის განმტკიცებას უნდა შევეწიროთ
ჩვენი სუსტი ძალ-ღონე.

გაუმარჯოს ახალ დასს! მისია მომავალი! გაუ-
მარჯოს ყველას, ვინც ებრძვის და თელავს სიბნე-
ლეს და მიისწრაფება სინათლისაკენ!

ს ე ი მ ო ნ ხ ე ლ ი

(ისტორიული მოთხრობა)

VI

შემდგო *)

ლჯაყალიდან დაწყებული სეიმონის მგზავრობა ერთი გაუწყვეტელი ღღესასწაული და მძიარულება იყო. საფლავებიდან ხალხი გამოდიოდა, აღტაცებით ეგებებოდა იმას გზაზე, იმის მიახლოვებაზე ცინებებიდან გამოდიოდნენ მეცხოვნეები და ღროზა გაშლილი სიმღერით ეგებებოდა საყვარელ მეფეს. სეიმონს გული უწუდებოდა, ამ გვარ სიყვარულს რომ ხედავდა და ეს გაუტეხელი ა-ჟ-კაცი ხანდახან ცრემლსაც კი ვეღარ იკავებდა.

მამულის შეგნებული შეილები ეგებებოდნენ იმას, როგორც მთელ საქართველოს მეფეს, ჩადგან იცოდნენ, რა აზრით იყო ის გატაცებული. ხალხი ეგებებოდა იმას, როგორც ძლიერ მმართველს, რომელიც თუმცა, მართალია არ ასვენებდა ხალხს გაუწყვეტელი ომების გამო და ვერც შეეძლო მოესვენებინა, მაგრამ სამაგიეროდ, არც არავის ენება აძლევდა კანონი გადაქცენა, ხალხი დაეჩაგრა.

არც სეიმონის მოწინააღმდეგე ქართველებს, არც ოსმალებს არ ევანათ, რომ ხალხის მეფისადმი სიყვარული ასე უფროა დიდებულა; იმათ მოუმიზნებდნენ მოასწრო ამ ამბავმა. დაუთხანნი მარტო კენწნაში იყო:

— სეიმონი თავისთავით მოდის ჩემთან, აჰა, დამატყვევო! ამბობდა ის. არც ეცალა ღვთის წინაშე. ქვეშე და ლოთობაში ატარებდა ღღეს.

მარტო ელიზბარ ქსნის ერისთავი და ბარძიმ ამილახვარი გონივრულად მართლს, იცოდნენ რა გასაღდელი მოვლოდათ მათ, ჩადგან შეუნდავებლი ცოცხა მოიპოქმედეს მეფის წინაშე. იმათ საჩქაროდ სტარობენ ცოტაოდენი ჯარი და გაემართნენ ქვეშის ციხისაკენ, სადაც მაშინ ცხოვრებდა დაუთხანნი. ღამე იყო, როცა ისინი მივიდნენ.

დაუთხანნი ამ ღროს ციხეში ქეივობდა. იმას მოეცენა ძვირფასი ხალიჩებით დაფენილ ტახტზე. ახალუხი გახსნილი ჰქონდა, საკინძი ჩამოსხნილი. პტყელი ბუზმენატებით მორთულ წითელ მოვის პერანგზე ექობის სამეფოს სარტყელი ვრტყა. თავზე ფეხს თითქმის ქეიომდის გადაეწია. გვერდით ფუნთუშა გოგო უჯდა. ზუღიომას მომსხო ტურნები წითლათ უღლიოდნენ. ზეგით ტურნი ცოტა აწეოდა. აღმასი კბილის წვერები უჩანდა. კუპრივით თმა წვრილ კულულებათ ეცრა ბეჭებზე და ღია მკერდზე. ქალის უღარდელ კასკას სიცილის ეშხზე მოჰყავდა ყველა

ცოტა მოშორებით რამდენიმე ახალგაზდა იჯდა. ტახტის ბოლოს ანგლოზივით ჩიზუხნი იღვა ყალიონით ხელში. ტახტის პირდაპირ მომღერლების და მესაქრავების დასტა ჩამწკრივებულიყო. მერიქიფე და მსახურები ფეხზე იდგნენ. სუფრა სასეს იყო ხორავით, ხილით.

დაუთხანნი ჯერ აღტაცებით ჩაჰყურებდა ზუღიომას მორეცევით ღრმა თვალებში, მერე ვეღარ მოიპოთინა დაჰკუნა და შეშახნი:

— მაშ, ჩემო მზეთუნახავო! ნამდვილათ ღირსი ხარ ღვდაფლობისა. ტყუილათ კი არ წამოვიყვანე ისპანიდან! საქართველოს უიანდახათ გავაშლი, განა მოიფიქრებდი როდისმე, რომ ასეთი ღღემა მოგვლოდა?

— ჩემო ხელმწიფე! მე გენახე, რამდენს ეტოროდი; როცა მიიხრეს საქართველოში უნდა წავიყვანის: მე მეგონა ჩემი სიკვილის ღღე მოვიდამეთქი.

— რომ ტიროდი მერე არ გენანებოდა ეს მაყვალვით შავი თვალები? ახლა? ახლა ხომ შე ეცალა სიმძიარო სიხარულათ? და ეს სულ იყო, ეს ის წყალობი? — მაჰმადისა, ეენაცალე იმას წვერებში; ღღეს შე იმისი წყალობითა ვარ საქართველოს მეფე და შე დედოფალი.

— ბრწყინვალე დავით! თქვენი რიგია საღვგარძელოს თქმა; ეყლი გაგივზრა — უთხრა ერთმა მოქეფემ.

— მაშ ბადეიბი, მერიქიფე! სენა!

— სენა იყოს, სენა!

— ეს ღმერთმა გაჰმარჯვებ მიცეს ჩემ მარჯვენას! მიცნობ? დავით მეფე ვარ საქართველოსი. დავით ამომწვენელი ხომ იყო, მე დავით ბრწყინვალე ვარ. ქართლ-კახეთს და სათაბაგოს მთლათ დავებარებ, იმერეთს დავიმონებ და შავი ზღვით სპამბოლს მივაღებ. ოჰ! მაშინნახავს ბრმა ზუღბანდი, ესთან აქეს საქმე; შეგანანებ ფეცე მაჰმადს და წვერის წინადა გიოვრის. მაშინ ჩემო ზუღეიმ, ხონტქრის ცოლენს მუახლებათ დავიყენებ. ნახავს ჩემი მზა სეი... სეი...

— გაუმარჯოს ჩვენ ბრწყინვალე მეფე დავითს! ტუში! ტუში! შეძანეს მოქეფეებმა. როცა ნახეს დავითს ენა ცრეოდნ.

— ზუღეიმ! ჩემო ზუღეიმ! ერთი დამატებე შენი ცეკვით, შეტხეფე! დავით ქალს.

— ამ წუთს, ჩემო ხემწიფე! — თქვა ქალმა გაღმოფრინდა ძარს, ერთი შეღვა შემკრთალი შევლივით და შეარხია ტანი, ქალის ცეკვით გატაცებულმა დავითმა თავი, ვეღარ შეიკავა, გაღმოვიდა, ტახტიდან და ცდილობდა აჰყოლოდა იმას.

ამ ამბავში ჩემო იყო დაუთხანნი გაილა კარი, შემოვი ენ ბარძიმ ამილახვარი და ელიზბარ ქსნის ერისთავი. მოქეფეებს რომ გადავღვს თვალი, უკმაყოფილება დაეტყუათ ნახებ.

(შემდგო აქნება)

გ. ბარნოვი

*) ხილვე „გვალა“ № 12